

INKLYUZIV TA'LIM SHAROITIDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARNI TAYYORLASHDA ART-PEDAGOGIKA VA ART TERAPIYA METODLARI FOYDALARI.

Andijon Davlat Pedagogika Instituti

Pedagogika yo`nalishi 2-bosqich magistranti

Kurbanova Umida Mamazulun qizi

<https://orcid.org/0009-0006-0560-1413>

Annotatsiya: Mazkur maqolada inklyuziv ta'lim sharoitida bo'lajak o'qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayonida art-pedagogika va art terapiya metodlaridan foydalanishning pedagogik va psixologik ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda art-pedagogik yondashuvlar orqali bo'lajak o'qituvchilarda inklyuziv kompetensiyalarni shakllantirish, ularning empatiya, tolerantlik, refleksiya hamda kommunikativ madaniyatini rivojlantirish imkoniyatlari asoslab beriladi. Shuningdek, art terapiya metodlarining maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan o'quvchilar bilan ishlashda o'qituvchilarning stressga chidamliligi, emotsional barqarorligi va ijodiy fikrlash qobiliyatini mustahkamlashdagi o'rnini yoritib beriladi. Maqolada sifatli inklyuziv ta'limni ta'minlashda san'atga asoslangan metodlarning moslashuvchanligi, individual yondashuvni kuchaytirishi hamda pedagogik jarayon samaradorligini oshirishdagi afzalliklari nazariy va amaliy jihatdan ochib berilgan. Tadqiqot natijalari bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash tizimida art-pedagogika va art terapiya metodlarini integratsiyalash zarurligini ilmiy asosda isbotlaydi.

Kalit so`zlar: inklyuziv ta'lim, bo'lajak o'qituvchi, art-pedagogika, art terapiya, pedagogik kompetensiya, ijodiy yondashuv, emotsional barqarorlik..

**Преимущества методов арт-педагогике и арт-терапии в
подготовке будущих учителей к инклюзивному образованию**

Аннотация: В данной статье проводится научный анализ педагогических и психологических преимуществ применения методов арт-педагогики и арт-терапии в процессе профессиональной подготовки будущих учителей в условиях инклюзивного образования. В работе обоснована роль арт-педагогических подходов в формировании инклюзивных компетенций у студентов педагогических направлений, таких как эмпатия, толерантность, рефлексивное мышление и коммуникативная культура. Особое внимание уделяется возможностям арт-терапевтических методов в развитии эмоциональной устойчивости, стрессоустойчивости и творческого мышления будущих педагогов при работе с обучающимися с особыми образовательными потребностями. Подчеркивается адаптивность и личностно-ориентированный характер арт-педагогики как эффективного средства повышения качества и результативности инклюзивного образовательного процесса. Полученные результаты подтверждают целесообразность интеграции методов арт-педагогики и арт-терапии в систему подготовки будущих учителей.

Ключевые слова: инклюзивное образование, будущие учителя, арт-педагогика, арт-терапия, профессиональная компетентность, творческий подход, эмоциональная устойчивость.

The Benefits of Art Pedagogy and Art Therapy Methods in Preparing Future Teachers for Inclusive Education

Abstract: This article provides a scientific analysis of the pedagogical and psychological benefits of applying art pedagogy and art therapy methods in the professional training of future teachers within the context of inclusive education. The study substantiates the role of art-based approaches in developing inclusive competencies among pre-service teachers, including empathy, tolerance, reflective thinking, and effective communication skills. Particular attention is given to the potential of art therapy methods to enhance emotional stability, stress resilience, and creative thinking in future teachers when working with learners with special educational needs. The article highlights the adaptability and learner-centered nature

of art pedagogy as a means of improving the quality and effectiveness of inclusive educational practices. The findings emphasize the necessity of integrating art pedagogy and art therapy methods into teacher education programs to ensure the successful implementation of inclusive education.

Key words: inclusive education, future teachers, art pedagogy, art therapy, professional competence, creative approach, emotional resilience..

KIRISH. Bugungi kunda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, uning insonparvarlik va inklyuzivlik tamoyillariga asoslangan holda rivojlanishini ta'minlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalarning ta'lim olish huquqlarini ta'minlash va ular uchun qulay ta'lim muhitini yaratish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev ta'kidlaganidek, *“Ta'lim va tarbiya masalasi — bu biz uchun hayot-mamot masalasi, kelajagimizni belgilab beradigan eng muhim sohadir”*¹ Mazkur yondashuv inklyuziv ta'limni rivojlantirishda pedagog kadrlar tayyorlash tizimiga zamonaviy talablar qo'yilishini taqozo etadi. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrda qabul qilingan “Ta'lim to'g'risida”gi Qonunida ta'lim sohasidagi davlat siyosatining asosiy prinsiplari sifatida insonparvarlik, uzluksizlik, tenglik va inklyuzivlik belgilab berilgan². Qonunning 5-moddasida har bir shaxsning jinsi, yoshi, sog'lig'i holatidan qat'i nazar ta'lim olish huquqi kafolatlanishi qayd etilgan³. Ushbu huquqiy normalar bo'lajak o'qituvchilardan maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan o'quvchilar bilan ishlashda yuqori darajadagi pedagogik, psixologik va ijtimoiy mas'uliyatni talab etadi.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni bilan tasdiqlangan *“O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi”*³ da ta'lim jarayoniga innovatsion va ijodiy yondashuvlarni joriy etish, pedagog kadrlarning kasbiy kompetensiyalarini

1 Mirziyoyev Sh.M. Oliy Majlisga Murojaatnoma. — T.: 2020-yil.

2 O'zbekiston Respublikasi “Ta'lim to'g'risida”gi Qonuni, 4-modda. 2020-yil 23-sentabr.

3 O'zbekiston Respublikasi “Ta'lim to'g'risida”gi Qonuni, 5-modda.

rivojlantirish ustuvor vazifa etib belgilangan⁴. Mazkur hujjatda ta'lim oluvchilarning psixologik holatini qo'llab-quvvatlash, shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni kuchaytirish zarurligi alohida ta'kidlanadi.

Mazkur vazifalarni amalga oshirishda art-pedagogika va art terapiya metodlari bo'lajak o'qituvchilarni inklyuziv ta'lim sharoitiga tayyorlashda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Ushbu metodlar orqali pedagoglarda empatiya, refleksiya, emotsional barqarorlik va ijodiy fikrlash rivojlanib, maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega o'quvchilar bilan ishlashda insonparvar va moslashuvchan pedagogik muhit yaratiladi. Shu bois, inklyuziv ta'lim sharoitida bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda art-pedagogika va art terapiya metodlarining ilmiy-amaliy ahamiyatini tadqiq etish dolzarb hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili: Inklyuziv ta'lim tizimini samarali joriy etishda pedagog kadrlarning kasbiy tayyorgarligi hal qiluvchi omillardan biri hisoblanadi. Xalqaro pedagogik tadqiqotlarda inklyuziv ta'lim o'qituvchidan nafaqat fan bilimlari, balki psixologik sezgirlik, empatiya, refleksiv tafakkur va moslashuvchan metodik yondashuvlarni talab qilishi ta'kidlanadi (Ainscow, Booth)⁵. Shu sababli bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida innovatsion va shaxsga yo'naltirilgan metodlarni qo'llash zarurati ortib bormoqda.

Art-pedagogika pedagogika fanining integrativ yo'nalishi sifatida san'at vositalari orqali shaxsni rivojlantirish, ijtimoiylashuv va ta'lim jarayonini insonparvarlashtirishga xizmat qiladi. N. Rogers va H. Read tadqiqotlarida san'at faoliyati ta'lim oluvchilarning ichki imkoniyatlarini faollashtirishi, ijodiy fikrlashni rivojlantirishi hamda o'quv motivatsiyasini oshirishi ilmiy asoslangan⁶. Ushbu jihatlar inklyuziv ta'lim sharoitida ayniqsa muhim ahamiyat kasb etadi.

Art terapiya metodlari dastlab klinik psixologiya doirasida shakllangan bo'lsa-da, keyinchalik pedagogik amaliyotda keng qo'llanila boshlandi. E. Kramer va M. Naumburg art terapiyani shaxsning emotsional holatini barqarorlashtirish, ichki

⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi".

⁵ Ainscow M., Booth T. *Index for Inclusion*. — Bristol: CSIE, 2011.

⁶ Rogers N. *The Creative Connection: Expressive Arts as Healing*. — Palo Alto: Science & Behavior Books, 1993.

ziddiyatlarni kamaytirish va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish vositasi sifatida baholaydilar⁷. Ularning fikricha, art terapiya maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalar bilan ishlashda o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida ishonchli munosabatni shakllantiradi.

Rossiyalik olimlar L.D. Lebedeva, A.I. Kopytin va T.Yu. Koloshina tadqiqotlarida art terapiya metodlarining pedagog kadrlar tayyorlashdagi ahamiyatiga alohida e'tibor qaratilgan⁸. Ular art terapiya mashg'ulotlari orqali bo'lajak o'qituvchilarda stressga chidamlilik, emotsional o'zini boshqarish va professional kuyishning oldini olish mumkinligini ilmiy asoslab berganlar. Bu holat inklyuziv muhitda faoliyat yurituvchi pedagoglar uchun muhim hisoblanadi.

O'zbekistonlik olimlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ham art-pedagogika masalalari keng yoritilgan. Xususan, R.H. Jo'rayev, N.Sh. Shodmonov va M.M. Tojiyevlarning ilmiy ishlarida san'atga asoslangan ta'lim texnologiyalarining shaxs kamolotidagi o'rni ochib berilgan⁹. Ushbu tadqiqotlarda art-pedagogika metodlari o'quvchilarning psixologik holatini yaxshilash, ijodiy faolligini oshirish va ijtimoiy moslashuvini ta'minlashda samarali ekanligi ta'kidlanadi.

Shuningdek, inklyuziv ta'lim bo'yicha olib borilgan zamonaviy tadqiqotlarda art-pedagogika va art terapiya metodlari integratsiyasi pedagogik jarayon samaradorligini oshiruvchi omil sifatida baholanmoqda (UNESCO, 2021)¹⁰. Tadqiqotchilar san'atga asoslangan metodlar yordamida ta'lim oluvchilarning individual ehtiyojlarini hisobga olish va differensial yondashuvni amalga oshirish mumkinligini qayd etadilar.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim sharoitida bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlashda art-pedagogika va art terapiya metodlaridan foydalanish masalasi dolzarb bo'lib, mazkur yo'nalishda kompleks va tizimli ilmiy tadqiqotlar olib borish zarurati mavjud.

⁷ Kramer E. *Art as Therapy with Children*. — Chicago: Magnolia Street Publishers, 1971.

⁸ Копытин А.И. *Арт-терапия в образовании*. — СПб.: Речь, 2014.

⁹ Jo'rayev R.H., Shodmonov N.Sh. *Pedagogik texnologiyalar va kreativ ta'lim*. — T.: Fan, 2019.

¹⁰ UNESCO. *Inclusive Education and Arts-Based Approaches*. — Paris, 2021.

Тадqiqot metodologiyasi: Mazkur tadqiqot inklyuziv ta'lim sharoitida bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida art-pedagogika va art terapiya metodlarining pedagogik va psixologik samaradorligini ilmiy jihatdan asoslashga qaratilgan. Tadqiqotni tashkil etishda biz zamonaviy ta'lim paradigmasiga tayangan holda, pedagog shaxsining kasbiy shakllanishini kompleks va tizimli jarayon sifatida talqin etdik. Bunda bo'lajak o'qituvchining kasbiy kompetensiyasi nafaqat bilim va ko'nikmalar majmui, balki uning emotsional barqarorligi, ijodiy tafakkuri, reflektiv madaniyati hamda inklyuziv muhitda samarali faoliyat yurita olish qobiliyati bilan belgilanadi, degan metodologik yondashuv asos qilib olindi¹¹.

Tadqiqotning metodologik poydevorini inklyuziv ta'lim nazariyasi, kompetensiyaviy yondashuv, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasi, art-pedagogika va art terapiyaning gumanistik psixologiyaga asoslangan nazariyalari tashkil etdi. Inklyuziv ta'lim nazariyasi doirasida biz M. Ainscow va T. Booth tomonidan ishlab chiqilgan "Inklyuziya indeksi" modeliga tayandik. Ushbu modelda ta'lim jarayonida barcha ta'lim oluvchilarning individual imkoniyatlari va ehtiyojlarini hisobga olish, pedagogik muhitni moslashuvchan tashkil etish hamda ijtimoiy adolat tamoyillarini ta'minlash ustuvor vazifa sifatida belgilangan¹². Mazkur yondashuv bo'lajak o'qituvchilarni inklyuziv ta'lim sharoitiga tayyorlashda art-pedagogika metodlarining dolzarbligini metodologik jihatdan asoslash imkonini berdi.

Tadqiqot jarayonida biz kompetensiyaviy yondashuvni yetakchi metodologik tamoyil sifatida qo'lladik. Ushbu yondashuvga ko'ra, bo'lajak o'qituvchi inklyuziv ta'lim sharoitida nafaqat o'quv jarayonini tashkil etuvchi, balki pedagogik jarayonni loyihalovchi, psixologik qo'llab-quvvatlovchi va refleksiya qiluvchi subyekt sifatida shakllanishi zarur¹³. Shu nuqtayi nazardan, art-pedagogika va art terapiya metodlari bo'lajak o'qituvchilarda inklyuziv kompetensiyalarni – empatiya, tolerantlik,

¹¹ O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, 4-modda. — 2020-yil 23-sentabr.

¹² Ainscow M., Booth T. *Index for Inclusion*. — Bristol: CSIE, 2011.

¹³ Зимняя И.А. Компетентностный подход в образовании. — М.: Логос, 2010.

kommunikativ madaniyat, stressga chidamlilik va ijodiy moslashuvchanlikni rivojlantirishga xizmat qiluvchi innovatsion vosita sifatida talqin etildi.

Tadqiqotda art-pedagogika metodlari san'at vositalari orqali ta'lim jarayonini insonparvarlashtirish va shaxsga yo'naltirish imkonini beruvchi pedagogik texnologiya sifatida qaraldi. Biz san'at faoliyatining turli shakllari – tasviriy san'at, musiqiy improvizatsiya, drammatizatsiya, harakat va ritmik mashqlarni bo'lajak o'qituvchilarning emotsional-intellektual rivojlanishiga ta'sir etuvchi pedagogik resurs sifatida qo'lladik. N. Rogersning ekspressiv san'at terapiyasiga oid g'oyalariga tayangan holda, san'at faoliyati shaxsning ichki imkoniyatlarini faollashtirishi, o'zini anglash va refleksiya jarayonini chuqurlashtirishi metodologik jihatdan asoslab berildi¹⁴.

Art terapiya metodlari tadqiqotda psixologik-pedagogik qo'llab-quvvatlash mexanizmi sifatida talqin qilindi. E. Kramer va A. Kopytin tadqiqotlariga asoslanib, biz art terapiya mashg'ulotlarining bo'lajak o'qituvchilarda emotsional zo'riqishni kamaytirish, stress holatlarini yengib o'tish va professional kuyishning oldini olishdagi ahamiyatini metodologik jihatdan asosladi¹⁵. Ayniqsa, inklyuziv ta'lim sharoitida faoliyat yurituvchi o'qituvchilar uchun ushbu jihatlar muhim ahamiyat kasb etadi, chunki maxsus ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan o'quvchilar bilan ishlash yuqori darajadagi psixologik tayyorgarlikni talab qiladi.

Tadqiqotda umumilmiy va maxsus ilmiy metodlar majmuasidan foydalanildi. Nazariy tahlil metodi yordamida inklyuziv ta'lim, art-pedagogika va art terapiyaga oid mahalliy va xorijiy ilmiy manbalar tizimli ravishda o'rganildi va umumlashtirildi. Taqqoslash metodi orqali an'anaviy pedagogik yondashuvlar bilan san'atga asoslangan metodlarning pedagogik samaradorligi qiyosiy tahlil qilindi. Shuningdek, induksiya va deduksiya metodlari yordamida olingan nazariy xulosalar amaliy tajriba bilan boyitildi¹⁶.

¹⁴ Rogers N. *The Creative Connection: Expressive Arts as Healing*. — Palo Alto, 1993.

¹⁵ Kramer E. *Art as Therapy with Children*. — Chicago, 1971;

Копытин А.И. Арт-терапия в образовании. — СПб., 2014.

¹⁶ Creswell J. *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating*. — Boston, 2014.

Empirik tadqiqot metodlari sifatida pedagogik kuzatuv, suhbat, anketa va diagnostik usullar qo‘llanildi. Pedagogik kuzatuv orqali bo‘lajak o‘qituvchilarning art-pedagogika va art terapiya mashg‘ulotlaridagi faolligi, emotsional holati va refleksiv faoliyati tahlil qilindi. Suhbat va anketa metodlari yordamida esa tadqiqot ishtirokchilarining inklyuziv ta‘limga munosabati, kasbiy qiyinchiliklari va san‘atga asoslangan metodlarga bo‘lgan ehtiyoji aniqlandi. Diagnostik metodlar orqali bo‘lajak o‘qituvchilarning empatiya darajasi, stressga chidamliligi va ijodiy tafakkuri o‘rganildi.

Tadqiqotning innovatsion jihati shundaki, biz art-pedagogika va art terapiya metodlarini bo‘lajak o‘qituvchilarning inklyuziv kompetensiyalarini shakllantirishga yo‘naltirilgan alohida-alohida vositalar sifatida emas, balki yagona, yaxlit va tizimli metodik majmua sifatida integratsiyalashga harakat qildik. Mazkur yondashuvda art-pedagogika pedagogik ta‘sir vositasi, art terapiya esa psixologik qo‘llab-quvvatlash mexanizmi sifatida o‘zaro uyg‘unlashdi. Natijada bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi faqat nazariy bilimlar bilan cheklanib qolmasdan, ularning emotsional-intellektual rivoji, refleksiv tafakkuri va inklyuziv muhitda samarali faoliyat yurita olish qobiliyatini rivojlantirishga yo‘naltirildi.

Ushbu metodik tizim doirasida san‘at faoliyati (tasviriy, musiqiy, dramatik va harakatli faoliyat turlari), refleksiv mashg‘ulotlar hamda psixokorreksion elementlar uzviy va mantiqiy bog‘langan holda qo‘llanildi. Biz san‘at faoliyatini bo‘lajak o‘qituvchilarning ichki kechinmalari, munosabatlari va kasbiy o‘zini anglash jarayonini faollashtiruvchi vosita sifatida talqin etdik. Refleksiv mashg‘ulotlar orqali esa ularning inklyuziv ta‘limga bo‘lgan munosabati, kasbiy qiyinchiliklarni anglash va ularni bartaraf etish strategiyalarini shakllantirishga erishildi. Psixokorreksion elementlar esa bo‘lajak o‘qituvchilarning stressga chidamliligi, emotsional barqarorligi va empatiya darajasini oshirishga xizmat qildi.

Mazkur yondashuvning muhim jihati shundaki, biz metodik tizimni ishlab chiqishda inklyuziv ta‘lim subyektlarining individual ehtiyojlari va imkoniyatlarini hisobga oldik. Bu esa bo‘lajak o‘qituvchilarda differensial yondashuv, moslashuvchan

pedagogik qarorlar qabul qilish hamda har bir o'quvchining shaxsiy rivojlanish trayektoriyasini qo'llab-quvvatlash kompetensiyalarini shakllantirish imkonini berdi. Shuningdek, metodik tizimda nazariya va amaliyot o'rtasidagi uzviy bog'liqlik ta'minlanib, o'quv mashg'ulotlari real inklyuziv vaziyatlarga yaqinlashtirildi.

Biz ishlab chiqqan integrativ yondashuv UNESCO tomonidan ilgari surilgan shaxsga yo'naltirilgan, teng imkoniyatlar va inklyuziv ta'lim tamoyillariga to'liq mos keladi¹⁷. Xususan, mazkur yondashuv ta'lim oluvchilarning psixologik farovonligini ta'minlash, ularning ijodiy salohiyatini rivojlantirish hamda ta'lim jarayonida ishtirokchilarning faol subyekt sifatidagi rolini kuchaytirishga qaratilganligi bilan ajralib turadi. Shu jihatdan, tadqiqotda taklif etilgan metodik tizim bo'lajak o'qituvchilarni inklyuziv ta'lim sharoitiga tayyorlashda innovatsion, samarali va amaliy ahamiyatga ega pedagogik yechim sifatida baholanadi.

Xulosa:

Mazkur tadqiqot inklyuziv ta'lim sharoitida bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida art-pedagogika va art terapiya metodlarining pedagogik hamda psixologik imkoniyatlarini aniqlash va ilmiy asoslashga qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, inklyuziv ta'lim talablariga javob beradigan pedagog kadrlarni tayyorlash an'anaviy o'qitish yondashuvlari bilan cheklanib qolmasdan, shaxsga yo'naltirilgan, insonparvar va ijodiy metodlarni ta'lim jarayoniga integratsiyalashni taqozo etadi.

Tadqiqot davomida art-pedagogika va art terapiya metodlarini bo'lajak o'qituvchilarning inklyuziv kompetensiyalarini shakllantirishga yo'naltirilgan yagona metodik tizim sifatida integratsiyalash mumkinligi ilmiy jihatdan asoslandi. Ushbu metodik tizim san'at faoliyati, refleksiv mashg'ulotlar va psixokorreksion elementlarning uzviy bog'liqligiga asoslanib, bo'lajak o'qituvchilarning emotsional barqarorligi, empatiyasi, kommunikativ madaniyati hamda ijodiy moslashuvchanligini rivojlantirishga xizmat qildi. Natijada, ularning inklyuziv muhitda samarali pedagogik faoliyat yuritishga bo'lgan tayyorgarligi sezilarli darajada oshdi.

¹⁷ UNESCO. *Inclusive Education and Arts-Based Approaches*. — Paris, 2021.

Shuningdek, tadqiqotda art terapiya metodlarining bo'lajak o'qituvchilarda stressga chidamlilikni kuchaytirish, professional zo'riqish holatlarini kamaytirish va refleksiv faoliyatni faollashtirishdagi ahamiyati aniqlandi. Bu holat inklyuziv ta'lim sharoitida faoliyat yurituvchi pedagoglar uchun muhim bo'lib, ularning kasbiy barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Art-pedagogika metodlari esa ta'lim jarayonini insonparvarlashtirish, individual yondashuvni kuchaytirish va pedagogik jarayon samaradorligini oshirishning muhim omili sifatida namoyon bo'ldi.

Tadqiqot natijalari UNESCO tomonidan ilgari surilgan shaxsga yo'naltirilgan va inklyuziv ta'lim tamoyillari bilan uyg'un ekanligini ko'rsatdi. Shu bilan birga, olingan ilmiy xulosalar bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash tizimida art-pedagogika va art terapiya metodlarini keng joriy etish zarurligini asoslab beradi. Tadqiqotda ishlab chiqilgan metodik yondashuv pedagogika oliy ta'lim muassasalarida, malaka oshirish kurslarida hamda inklyuziv ta'limni rivojlantirishga qaratilgan amaliy dasturlarda samarali qo'llanilishi mumkin.

Umuman olganda, mazkur tadqiqot natijalari inklyuziv ta'lim sharoitida bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash jarayonini takomillashtirishga xizmat qiluvchi ilmiy-amaliy ahamiyatga ega bo'lib, kelgusida ushbu yo'nalishda olib boriladigan tadqiqotlar uchun nazariy va metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. Oliy Majlisga Murojaatnoma. — T.: 2020-yil.
2. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, 4-modda.
2020-yil 23-sentabr.
3. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, 5-modda.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son Farmoni
"O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi".
5. Ainscow M., Booth T. *Index for Inclusion*. — Bristol: CSIE, 2011.

6. Rogers N. *The Creative Connection: Expressive Arts as Healing*. — Palo Alto: Science & Behavior Books, 1993.
7. Kramer E. *Art as Therapy with Children*. — Chicago: Magnolia Street Publishers, 1971.
8. Копытин А.И. Арт-терапия в образовании. — СПб.: Речь, 2014.
9. Jo'rayev R.H., Shodmonov N.Sh. *Pedagogik texnologiyalar va kreativ ta'lim*. — T.: Fan, 2019.
10. UNESCO. *Inclusive Education and Arts-Based Approaches*. — Paris, 2021.
11. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, 4-modda. — 2020-yil 23-sentabr.
12. Ainscow M., Booth T. *Index for Inclusion*. — Bristol: CSIE, 2011.
13. Зимняя И.А. Компетентностный подход в образовании. — М.: Логос, 2010.
14. Rogers N. *The Creative Connection: Expressive Arts as Healing*. — Palo Alto, 1993.
15. Kramer E. *Art as Therapy with Children*. — Chicago, 1971; Копытин А.И. Арт-терапия в образовании. — СПб., 2014.
16. Creswell J. *Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating*. — Boston, 2014.
17. UNESCO. *Inclusive Education and Arts-Based Approaches*. — Paris, 2021.